

ৰাভামিজ
ধ্বনি পৰিৱৰ্তন

৫.০০ ধ্বনি পৰিৱৰ্তন

৫.১০ স্বৰধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তন :

৫.১১ মান্য অসমীয়া ভাষাৰ এ/E / স্বৰধ্বনি ৰাভামিজত ই / i / স্বৰধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। যেনে —

এন্দুৰ / Endur / > ইন্দুৰ / indur /

বেছি / bEtshi / > বিছি / bitshi /

সেন্দুৰ / xendur / > সিন্দুৰ / xindur / ~ছিন্দুৰ /tshindur/

আনহাতে কেতিয়াবা ইয়াৰ ওলোটা প্ৰক্ৰিয়া হোৱা দেখা যায়। অৰ্থাৎ মান্য অসমীয়া ভাষাৰ ই / i / স্বৰধ্বনি ৰাভামিজত এ / E / স্বৰ হোৱা দেখা যায়। যেনে —

দিও / dio / > দেং / dEŋ/

নিদিয়ে / nidiE / > নেদে / nEdE /

নিনিয়ে / niniE / > নেনে / nEnE /

এনেদৰে / ই / স্বৰ / এ / অথবা / এ / স্বৰ / ই / স্বৰলৈ ৰূপান্তৰিত হোৱাৰ মূলতে হৈছে স্বৰ সমীভৱন।^১ পৰৱৰ্তীত স্বৰ নিম্ন হ'লে / ই / স্বৰ / এ / স্বৰলৈ আৰু পৰৱৰ্তী স্বৰ উচ্চ

১.ক)“Assimilation makes one part of an utterance more like some nearby part in phonemic shape. When the two parts are adjacent, this may occur gradually as a part of sound change.”

—Charles F. Hockett, *A Course in Modern Linguistics*, 1970, P. 391

খ)“পদেৰ উচ্চাৰণ কালে অনেক সময় সন্নিহিত দুইটি বিভিন্ন ধ্বনি পৰস্পৰ অথবা একে অপৰেৰে প্ৰভাৱে পৰিয়া অল্প বিস্তৰ সাম্য লাভ কৰে। এই ব্যাপাৰকে ধ্বনি বিজ্ঞানে বোলা হয় সমীভৱন (Assimilation)।”

সুকুমাৰ সেন, ভাষাৰ ইতিবৃত্ত, নৱম মুদ্ৰণ, ২০০২, পৃ. ৪৪

হ'লে / এ/ স্বৰ / ই / স্বৰলৈ পৰিৱৰ্তন হয়।

৫.১২ ৰাভামিজত মান্য অসমীয়া ভাষাৰ নিম্ন অ /ɽ/ স্বৰ প্ৰায়েই উচ্চ উ /u/ স্বৰলৈ ৰূপান্তৰি হোৱা দেখা যায়। যেনে—

গৰু /gɽru / > গুৰু /guru /
 মধু /mɽdhu / > মুধু /mudhu /
 যদু /zɽdu / > যুদু /dzudu /
 ৰবি /rɽbi / > ৰুবি /rubi /
 শনি /xɽni / > সূনি /xuni / ~ ছুনি /tsuni/

৫.১৪ মান্য অসমীয়াৰ অ/b/ ধ্বনি ৰাভামিজত আ / a / ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। যেনে -

অমৰা /ɽmɽra/ > আমাৰা /amara/
 কণা /kɽna / > কানা /kana/
 কপাল /kɽpal/ > কাপাল /kapal/
 কমাৰ /kɽmar/ > কামাৰ /kamar/
 চকা / Chɽ ka/ > চাকা /tsaka/ ছাকা /tshaka/
 তৰা /tɽra/ > তাৰা /tara/
 ডবা /dɽba/ > দামা /dama/
 ধৰুৱা /dhɽrua/ > ধাৰুৱা /dharua/
 ৰঙা /rɽŋa/ > ৰাঙা /raŋa/
 ৰজা /rɽja/ > ৰাজা /raja/

e

৫.১৪ কেতিয়াবা কেতিয়াবা মান্য অসমীয়াৰ অ /ɽ / স্বৰধ্বনি ৰাভামিজত উ /u / স্বৰধ্বনিলৈ ৰূপান্তৰিত হোৱা দেখা যায়। যেনে—

কাছ / katsh / > কাছু / katshu /

বন / bɔn / > বুন / bun /

৫.১৫ আনহাতে কেতিয়াবা কেতিয়াবা মান্য অসমীয়া ভাষাৰ অ /ɔ/ ধ্বনি ৰাভামিজত ই-কাৰান্ত বা আ-কাৰান্ত ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। যেনে -

সাৰ / xar / > সাৰি / xari /

শূল / xul / > সুলি / xuli /

পাট / pat / > পাতা / pata /

সোণ / xon / > সোনা / xona / ~ ছোনা / tshona /

৫.১৬ মান্য অসমীয়াৰ ও /o / স্বৰধ্বনি ৰাভামিজত উ /u / স্বৰধ্বনিলৈ ৰূপান্তৰিত হোৱা দেখা যায়। যেনে -

গোলি (কাম.) / goli / > গুলি / guli /

তোমাৰ / tomar / > তুমাৰ / tumar /

কাপোৰ / kapor / > কাফুৰ / kaphur /

কোনো / kono / > কুনু / kunu /

৫.১৭ মান্য অসমীয়া ভাষাত ও / o / স্বৰধ্বনিৰ পাছত যদি অনুনাসিক ধ্বনি থাকে, তেতিয়াহ'লে ৰাভামিজত অনুনাসিক ধ্বনিটো নাসিক্য ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হয় আৰু ও ধ্বনিটোৰ লোপ হয়। যেনে-

খাওঁ / khaɔ̃ / > খাং / khaŋ /

গাওঁ / gaɔ̃ / > গাং / gaŋ /

পাওঁ / paɔ̃ / > পাং / paŋ /

যাওঁ / zaɔ̃ / > যাং / zaŋ /

নলওঁ / nɔ̃lɔ̃ / > ন'ল'ং / nɔ̃lɔŋ /

নিদিওঁ / nidiɔ̃ / > নেদং / nEdɔŋ /

নোৱাৰোঁ /nowarõ/ ন'ৰং/norɔŋ/ ~ নুৰুং /nuruŋ/

৫.১৮ ৰাভামিজত মান্য অসমীয়া ভাষাৰ দ্বিস্বৰ ঐ /ɔi/ প্ৰায়েই এ /E/, আয় /ay/,
আই /ai/ আৰু এই /Ei/ লৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে -

খালৈ /Khalɔi/ > খালে /khalE/ ~ খোলায় kholay /

গৰৈ /gorɔi/ > গৰে /gorE/ ~ গ'ৰায় /gɔray/

বিয়ৈ /biyɔi/ > বিয়াই /biai/

মাৰৈ /marɔi/ > মাৰে /marE/ ~ মাৰায় /maray

৫.১৯ মান্য অসমীয়া ভাষাৰ ঔ /ou/ দ্বিস্বৰ ধ্বনি ৰাভামিজত প্ৰায়েই উউ /uu/
দ্বিস্বৰলৈ ৰূপান্তৰ হয়। যেনে -

কাৰৌ /kabou/ > কাৰুউ /kabuu/

টৌ /dhou/ > ধুউ /dhuu/ ~ ধাউ /dhaw/

বৌ /bou/ > বুউ /buu/

ভাটৌ /bhatou/ > ভাতুউ /bhatuu/

মৌ /mou/ > মুউ /muu/

ৰৌ /rou/ > ৰুউ /ruu/ ~ ৰাউ /raw/

৫.২০ মধ্য স্থানত থকা মূলৰ ও /O/ ধ্বনি ৰাভামিজত প্ৰায়েই লোপ হোৱা দেখা যায়।
যেনে-

সোতোৰা /xotora/ > সোত্ৰা /xotra/

গামোছা /gamosa/ > গাম্ছা /gamtscha/

কেঁকোৰা /kekora/ > কাক্ৰা /kakra/

লোদোৰা / lodora/ > লোদ্ৰা /lodra /

৫.২০ ব্যঞ্জন ধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তন :

৫.২১ মান্য অসমীয়া ভাষাৰ দন্তমূলীয় উষ্ম জ /z/ ধ্বনি ৰাভামিজত প্ৰায়েই ৰা /dzh/ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে—

জপা /zɔpa / > ৰাপা /dzhapa /

জ্বলা /zwoɽa / > ৰালা /dzhala /

জাপি /zapi / > ৰাপি /dzhapi /

জাৰ /zar / > ৰাৰ /dzhār/

জোল /zɔl/ > ৰুল /dzhul /~ ৰাল /dʒɔl/

জোলোঙা /zoloŋa/ > ৰোলোঙা /dzholoŋa /

যুঁজ /zuz/ > ৰুৰা /dzhudzh /

৫.২২ মান্য অসমীয়া ভাষাৰ নাসিক্য ন /n/ আৰু ৰ /r/ ধ্বনিৰ ঠাইত ৰাভামিজত কেতিয়াবা ল /l/ ধ্বনি হোৱা দেখা যায়। যেনে —

নাদ /nad / > লান /lan / ~ লান্দ /land /

নেজ /nɛz/ > লেজ /lɛz/

ৰবৰ /rɔbɔr/ > ল'ব'ৰ /lɔbɔr/

মঁদাৰ /mɔ̃dar/ > মাদ'ল /madɔl/

ব্যতিক্ৰম :

বৰল /bɔrɔl/ > ব'ৰ'ল /bɔrɔn/

৫.২৩ মান্য অসমীয়া ভাষাত যদি শব্দৰ অন্তিম অৱস্থানত নাসিক্য আৰু অনুনাসিক ধ্বনি থাকে, তেতিয়াহ'লে ৰাভামিজত প্ৰায়েই পশ্চতালব্য নাসিক্য ঙ /ŋ / ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হয়। যেনে—

গাঁও /gāo / > গাং /gaŋ/

নাম /nam / > নাং /naŋ/

৫.২৪ মান্য অসমীয়া ভাষাৰ অন্যতম বিশিষ্ট ধ্বনি উষ্ম স /x/ ৰাভামিজ, বিশেষকৈ ৰাভা পিজিন আৰু পশ্চিম দুখনে আঞ্চলিক ৰূপত প্ৰায়েই দন্তমূলীয় ছ /tsh/ ৰ দৰে উচ্চাৰিত হয়। যেনে —

দোষ /dox / > দোছ /dotsh /
 বিষ /bix / > বিছ /bitsh /
 সংসাৰ /xɔŋxar/ > ছংছাৰ /tshɔŋtshar/
 সময় /xɔmɔy/ > ছ'ম'য় /tshɔmɔy/
 শনি /xɔni/ > ছনি /tshɔni/
 সাৰ /xar/ > ছাৰ /tshar/
 শিয়াল /xiyal/ > ছিয়াল /tshiyal/
 ৰস /rɔx/ > ৰ'ছ /rɔtsh/

৫.২৫ মান্য অসমীয়া ভাষাৰ ক /k/ ধ্বনি ৰাভামিজত কেতিয়াবা কেতিয়াবা খ /kh/ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। যেনে —

কাঠি /kathi/ > খাতি /khati/
 জাকৈ /zakɔi/ > জাখা /dzakha/ ~ জাখায় /dzakhay/
 মাকো /mako/ > মাখু /makhu/
 শালিকা /xalika/ > শাইল্খা /xailkha/ ~ শাউল্খা /xaulkha/

৫.২৬ মূলৰ ব /b/ ধ্বনি ৰাভামিজত ভ /bh/ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। যেনে—

ৰা. ব'থলা /bothla/ > ভ'থলা /bhothla/, 'কুঁহিলা'
 ৰা. ব'ৰ'ণ /borɔn/ > ভ'ৰ'ন /bhorɔn/, 'জ্বৰ উঠিলে বনৌষধিৰে
 মূৰত বান্ধি দিয়া পটি'
 ৰা. বালা /bala / > ভালা /bhala/, 'এবিধ গছ'
 বাদুলি /baduli/ > ভাদুলি /bhaduli/ ~ ভাদলি /bhadli/

বিচনী /bichɳni/ > ভিচ'নি /bhitsoni/
 বিছা /bisa/ > ভিছা /bhitsha/

৫.৩০ আগম :

৫.৩১ আদ্য স্থানত আগম :

আঁঠু/āthu/ > হাতু/hatu/
 আন্ধাৰ/andhar/ > হান্দাৰ/handar/
 এৰা/Era/ > হেৰা/hEra/, 'এইয়া'
 ওৰা/ora/ > হোৰা/hora/, 'সেইয়া'
 ইং. স্কুল/skul/ > ইস্কুল/iskul/
 ইং. ষ্টাইল/stail/ > ইস্টেল/istel/

৫.৩২ মধ্য স্থানত আগম :

সং. অৰণ্য/᳚᳚ny᳚/ > অ'ইৰান/ciran/
 সং. কৃপণ/krip᳚n/ > কিৰ্পিন/kirpin/ ~ কিৰ্প'ন/kirpon/
 সং. দ্বাৰ/dwar/ > দুৱাৰ/duwar/
 সং. ভাদ্ৰ/bhad᳚᳚/ > ভাদ'ৰ/bhad᳚r/, 'ভাদ'
 সং. ভ্ৰু/bhru/ > ভুৰু/bhuru/
 সং. বক্ত/᳚kt᳚/ > ব'ক'ত/rok᳚t/, 'বক্তপাত অৰ্থত'
 সং. শুক্ৰ/xuk᳚᳚/ > শুকুৰ/xukur/
 সং. সত্য/x᳚ty᳚/ > সইত/x᳚it/~ ছুইত/tshuit/

৫.৩৩ অন্ত্য অৱস্থানত আগম :

- এঙাৰ/Enar/ > আঙৰা/anra/
 গা/ga/ > গাও/gao/
 গাঁত/gāt/ > গাতা/gata/
 ঘা/gha/ > ঘাউ/ghau/
 তালু/talu/ > তালুঙা/taluᅇa/
 দ/dɔ/ > দহা/dɔha/
 দা/da/ > দাও/dao/
 নখ/nɔkh/ > নখা/nɔkha/
 পোক /pok/ > পোকা/poka/
 ফেন/phEn/ > ফেনা/phEna/
 বাঁহ/bāh/ > বাহা/baha/~ ভাছা/bhatsha/
 মা/ma/ > মাও/mao/
 লা/la/ > লাহা/laha/
 হাড়/haᅇ/ > হাৰা/hara/

৫.৪০ লোপ :

৫.৪১ আদ্য স্থানত লোপ :

- সং. অভ্যন্তৰ/ɔbhyantr/ > ভিতৰ/bhitɔr/
 সং. উডুম্বৰ/udumbɔr/ > দুমুৰু/dumuru/
 নিজৰা/nizɔra/ > বাৰা/dzɔra/
 শিথিল/xithil/ > ডিলা/dhila/
 স্ত্ৰী/stri/ > তিৰি/tiri/
 সং. অলাবু/ɔlabu/ > লাউ/lau/

৫.৪২ মধ্য স্থানত লোপ :

আঙুঠি/anuthi/ > আঙ্ঠি/anthi/
 এঙাৰ/Enar/~আঙাৰ/anar/ > আঙ্ৰা/anra/
 কণ্টক/kɔntɔk/ > কাণ্টা/kanta/ > কাতা /kata/
 কুঁহিয়াৰ/kuhiar/ > কুহাৰ/kuhar/
 খড়্গ/khɔdɔgɔ/ > খাগ/khag/
 গামোছা/gamosa/ > গাম্ছা/gamtsha/
 মকৰা/mɔkɔra/ > মাক্ৰা/makra/
 মঞ্জু /mɔnju/> ম'জু/mɔju/
 সোতোৰা /xotora/> সোত্ৰা/xotra/

৫.৪৩ অন্ত্য স্থানত লোপ :

কাউৰী/kauri/ > কাউৰ/kaur/
 কাষলতি /kaxɔti/> কাৰ্কা'লি/kakɔli/
 গোক্ৰ /gondh/> গ'ন/gɔn/
 জামু /zamu/> জাম/dzam/
 দ /dɔ/> দ'হা/dɔha/~ দ'আ/dɔa/
 বহ /bɔh/> ব'ৰ/bɔ/
 বতাহ /bɔtah/> বাতা/bata/
 বাকলি /bakɔli/ > বাকাল/bakal/
 বুকু /buku/> বুক/buk/
 ভিনিহি /bhinihi/> ভিনি/bhini/
 মানুহ /manuh/> মানু/manu/

৫.৫০ সম্প্রাসারণ (Expansion) :

এজাৰ /Ezar/ > আওঝাৰ/aozhar/
 কৰৈ/kɔrɔi/ > ক'ৰায়/kɔray/
 কলহ /kɔlh/ > ক'লহা/kɔlha/
 গা/ga/ > গাও/gao/
 ঘা /gha/ > ঘাউ /ghau/
 দা/da/ > দাও/dao/
 দীঘল /dighl/ > দিঘলা/dighla/
 দেৱা /dEwa/ > দাওৱা/dawa/
 পিছল /pisl/ > পিছলা/pitshla/
 ব চুঙা/bɔ chuŋa/ > বোৱা চুঙা/bowa tsuŋa/
 স্নান/snan/ > ছিনান/tshinan/

৫.৬০ সংকোচন :

গা ধোৱাওঁ /ga dhowaɔ/ > গুধাং/gudhan /
 গা নোখোৱাওঁ /ga nodhowaɔ/ > নুগুধাং/nugudhan /
 গীত গাওঁ /git gaɔ/ > গীদা/gidan/
 দেখুওৱা /dEkhuwa/ > দুখা/dukha/
 নিদিওঁ /nidiɔ/ > নেদ'ং/nEdɔŋ /
 পুৰণি/purɔni/ > পুৰান/puran/
 গধূলি/gɔdhuli/ > গুধলা/gudhla/

৫.৭০ স্বৰ সমীভৱন :

(ক) পৰাগত সমীভৱন : অমৰা /ɔmɔra/ > আমাৰা/amara/

কজলা /kɔzɔla/ > কাজালা/kadzala/

---

২. “স্বৰভক্তিৰ ফলে অথবা অন্য উপায়ে এক অক্ষৰ একাধিক অক্ষৰে পৰিণত হইলে বিস্ফুৰণ (Expansion) বলে।” — সেন, সুকুমাৰ : ভাষাৰ ইতিবৃত্ত, নৱম মুদ্ৰণ, ২০০২, পৃ. ৪৮

কণা /kɔna/ > কানা/kana/
 কপাল/kɔpal/ > কাপাল/kapal/
 চেনী /chEni/ > চিনি/tsini/
 তৰা/tɔra/ > তাৰা/tara/
 নলা /nɔla/ > নালা/nala/
 পথাৰ /pɔthar/ > পাথাৰ/pathar/
 ফেঁটী/phEti/ > ফিতি/phiti/
 ভজা/bhɔza/ > ভাজা/bhadza/
 মকৰা /mɔkɔra/ > মাকাৰা/makara/

(খ) প্ৰগত সমীভৱন : চিকৰা/chikɔra/ > চিকিৰা/tsikira/

ডাঙৰ/daŋ ɔr/ > দাঙাৰ/daŋar/ ~ দাহাৰ/dahar/
 দীঘল/dighɔl/ > দিঘিলা/dighila/
 বান্দৰ/baɳɔr/ > বান্দাৰ/bandar/
 বালি /bali/ > বালা/bala/

৫.৮০ অপিনিহিতি :

কাজিয়া /kazia/ > কাইজা/kaidza/
 গা ধু /ga dhu/ > গাউধ/gaudh/
 বাৰিষা /barisa/ > বাইৰ্হা/bairha/
 ৰাজ্য /raizyɔ/ > ৰাইজ/raidz/
 সত্য /xɔit/ > সইত/xɔit/
 শালিকা /xalika/ > শাইল্কা/xailka/ ~ শাউল্কা/xaulka/

৫.৯০ ৰাভামিজত কেতিয়াবা কেতিয়াবা এটা ধ্বনিৰ ঠাইত আন এটা ধ্বনি উচ্চাৰিত হোৱা দেখা যায়। যেনে-

পুৰাণি/purɔni/ > পুৰাণ/puran/ ~ পুৰ্ণা/purna/
 পথালি /pɔthali/ > পাথালি /pathali/ ~ পাথলি/pathli/